

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Матеріали V Міжнародної науково-практичної
конференція

Чернівці
29 жовтня 2021 року

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедрою процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (голова);

Вдовічен Віталій Анатолійович, доктор юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Вільчик Тетяна Борисівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедрою судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Хотинська-Нор Оксана Зіновіївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Паскар Ауріка Лазорівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Каланча Інга Георгіївна, кандидат юридичних наук, прокурор Чернівецької обласної прокуратури, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бзова Лаура Георгіївна, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2021. - 445 с.

До збірника увійшли матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 29 жовтня 2021 р.)

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалів, що були подані у рукописах.

ЗМІСТ

Вітальне слово Президента Національної академії правових наук України...11

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

1. Бабко В.В. Проблемні аспекти та шляхи вдосконалення інституту відрядження судді.....	13
2. Байранча Л.К. Суддівський активізм: чи потрібна обмеженість дискреції суду в сфері правотворчості.....	15
3. Бакаянова Н.М. Про значення щорічної доповіді Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні».....	17
4. Боднар С.Б. Забезпечення права на захист: національний та конвенційний аспекти.....	19
5. Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Судочинство та АВС як конкурентні взаємодоповнюючі системи вирішення спорів.....	22
6. Гончарук Ю.Г., Борик Ю.О. Деякі аспекти підготовки професійних суддів як один із елементів судової реформи: міжнародний досвід та перспективи його використання в Україні.....	26
7. Демилюк О.Б. Засади взаємодії Вищої ради правосуддя як органу судової влади з іншими органами влади.....	29
8. Казарян Е.Г. Довіра до суду як показник ефективної діяльності суду.....	32
9. Калужна О.М. Форми комунікації Верховного Суду із судьями низових ланок.....	34
10. Кондратова І.Д. Генеза відповідальності судді за порушення етичних норм.....	38
11. Кондрич В.В. Особливості відповідальності суддів Вищого антикорупційного суду.....	41
12. Кравчук О.О., Остащук І.Б. Класифікація судової символіки.....	43
13. Крайній П.І. До питання про адміністративно-правовий статус Громадської ради доброчесності.....	45
14. Кузьмишин В.М. Судова реформа в контексті розвитку соціальної держави.....	48
15. Ленгер Я.І. Довіра до суду, як детермінанта незалежності влади.....	50
16. Нестерчук Л.П. Реалізація принципу спеціалізації судів України у порівнянні з країнами західної Європи.....	51
17. Овсяннікова О.О. Обмеження для суддів, які обіймають адміністративні посади в судах: необхідність чи втручання в незалежність?.....	54
18. Овчаренко О.М. Виконання рішення суду як конституційна цінність.....	57
19. Пущарко С.І. Забезпечення сталого роботи Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії суддів України як мета судової реформи.....	60
20. Рибалко Г.С. Нормотворча функція судової влади.....	62
21. Романів Г.В. Актуальні питання розвитку системи правосуддя.....	65
22. Снідевич О.С. Щодо окремих недоліків галузевих законопроектів про примусове виконання рішень.....	67
23. Стефанчук М.М. Зближення гарантій незалежності прокурорів та суддів крізь призму національного законодавства.....	70
24. Тертишник В.М. Інституційні аспекти забезпечення захисту прав людини в інтегративній доктрині правосуддя.....	73
25. Українець О.Б. Роль судді в процесі легітимації судової влади.....	75
26. Фідря Ю.О. Суддівська етика у світлі положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки.....	78

Судові органи повинні стати більш відкритими і визнати, що вони повинні давати більш докладне пояснення своєї роботи суспільству, якому вони служать. Ця «підзвітність» життя важлива для судової влади, яка служить суспільству, для її легітимації.

СУДДІВСЬКА ЕТИКА У СВІТЛІ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА НА 2021-2023 РОКИ

Фідря Ю.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Реформування судової влади в Україні не сходить з топових позицій порядку денного політико-правового дискурсу уже більше ніж два десятиліття. На різних етапах цього процесу були різні гасла й орієнтири, змінювалися наголоси та пріоритети, чергувалися кути зору й призми бачення. Незмінним залишалося постійне акцентування уваги на гострій необхідності, невідкладності та нагальності проведення реформи системи правосуддя, хоча при цьому завжди бракувало цілісного, концептуального бачення та комплексного підходу до її реалізації.

Наявність означеної проблеми в Україні неодноразово констатували й міжнародні інституції. У Спільному висновку Венеційської комісії і Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких Законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування» (ресстраційний № 3711), прийнятому Венеційською комісією на 124-му пленарному засіданні, проведеному в режимі онлайн (8-9 жовтня 2020 року), CDL-AD (2020)022 Висновок № 999/2020¹, серед іншого, зазначено: «Після президентських виборів нова політична влада часто розпочинала нові зміни в системі судоустрою. За відсутності цілісного підходу приймалися різні законодавчі акти, які не мали характеру всеосяжної реформи (п. 6). Ці проблеми – принаймні частково – є результатом недосконалого законодавчого процесу, а саме: часто поспішного голосування за проєкти законів, які стосувались окремих аспектів; фрагментарного підходу чи відсутності цілісного підходу; відсутності належної оцінки наслідків до внесення подальших змін та недостатньої чіткості положень (п. 7). ... Українська судова система залишається на перехідному етапі у зв'язку з численними незакінченими та непослідовними спробами її реформування» (п. 35).

На сьогоднішній своєрідним орієнтиром у подальшому реформуванні судової влади в Україні може слугувати Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року №231/2021 (далі – Стратегія)². Указаний документ має на меті визначення

¹ Спільний висновок Венеційської комісії і Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких Законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування» (ресстраційний № 3711), прийнятий Венеційською комісією на 124-му пленарному засіданні, проведеному в режимі онлайн (8-9 жовтня 2020 року), CDL-AD (2020)022 Висновок № 999/2020. URL : <https://rm.coe.int/venice-commission-opinion-on-draft-law-3711-ukr/1680a02b77> (дата звернення 04.10.2021р.)

² Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 року №231/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення 04.10.2021р.)

основних напрямів та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство у взаємозв'язку та взаємодії із іншими інститутами правосуддя для практичного утвердження принципу верховенства права, ефективного і справедливого судочинства, зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Стратегія визначає основні проблеми, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, а також окреслює напрями та заходи, спрямовані на вирішення цих проблем. Однак деталізований перелік завдань, заходів, очікуваних результатів та показників подальшої реалізації реформи судоустрою, судочинства та інших правових інститутів повинен бути відображений у Плані дій щодо реалізації Стратегії, який за результатами комплексного обговорення із залученням громадського та експертного середовища повинна схвалити Комісія з питань правової реформи.

Важливим завданням Стратегії є зміцнення довіри суспільства до судової влади та інститутів правосуддя. Очевидно, протягом періоду дії Стратегії реалізувати таке завдання навряд чи вдасться, адже уже досить тривалий час попри намагання хоч якось поліпшити ситуацію, рівень суспільної довіри до судової влади практично не змінюється і є стабільно низьким із негативним балансом. За даними дослідження Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, проведеного у липні–серпні 2021 року, судовій системі загалом не довіряють 74%, Вищому антикорупційному суду – 68%, місцевим судам – 65%, Верховному Суду – 63% опитаних¹.

Одним із основних деструктивних чинників, які впливають на формування довіри до судової влади та її інституцій, є порушення суддівською спільнотою норм професійної етики. З огляду на це, серед важливих векторів реформування системи правосуддя Стратегія називає етичні стандарти поведінки судді та відповідальність за їх порушення. У цьому напрямку, на думку авторів Стратегії, серед іншого, необхідно забезпечити: запровадження більш чіткого визначення підстав дисциплінарної відповідальності за порушення правил суддівської етики; оновлення Кодексу суддівської етики, забезпечення єдиної практики його застосування; проходження суддями щорічних онлайн-курсів щодо правил і практик суддівської етики (публікація прикладів належної практики, ситуацій виникнення конфлікту інтересів або порушення суддівської етики) (п. 4.3.2).

Щодо запровадження більш чіткого визначення підстав дисциплінарної відповідальності за порушення правил суддівської етики, то, очевидно, йдеться про удосконалення редакції п. 3 ч. 1 ст. 106, а також п. 1 ч. 9 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зарубіжні експерти неодноразово наголошували на необхідності забезпечення обмежувального тлумачення занадто розгалуженого складеного дисциплінарного проступку, який стосується порушення суддею етичних норм і моралі. Як слушно зауважила О. Саленко, у низці висновків Венеційська комісія критикувала загальну пеналізацію порушень кодексів етики як занадто загальну та нечітку й наполягала на тому, що для застосування дисциплінарної відповідальності мають існувати чіткі законодавчі положення². Безумовно, законодавцю буде важко вичерпно й детально визначити підстави дисциплінарної відповідальності за порушення

¹ Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021р.). Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politikiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення 05.10.2021р.)

² Саленко О. Окремі питання етизації судової влади: історичний аспект, міжнародний досвід, національні реалії. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 2. С. 343-350.

правил суддівської етики. Тому доцільніше піти шляхом напрацювання та встановлення чітких та прозорих критеріїв, що дозволить врахувати кожну конкретну ситуацію ймовірного порушення суддею етичних норм та відповідатиме вимогам прогнозованості та передбачуваності закону.

Оновлення Кодексу суддівської етики та забезпечення єдиної практики його застосування – непросте завдання, робота над вирішенням якого триває з 2018 року. На сьогодні цілком очевидно, що діючий Кодекс суддівської етики потребує осучаснення, приведення у відповідність до нинішніх реалій. Зокрема, у Кодексі повинні з'явитися категорії «добросесність судді» та «конфлікт інтересів», більш чітко прописані правила поведінки судді у соціальних мережах та особливості реалізації суддею права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. У цьому контексті важливо знайти розумний баланс, щоб, з одного боку, у «реформаційному шалі» надміру не зарегулювати доволі специфічний аспект поведінки судді – морально-етичний, а з іншого – встановити дійсно високі етичні стандарти суддівської поведінки, дотримання яких забезпечувало б високий рівень довіри суспільства до органів судової влади, належну повагу та авторитет.

Ще одним заходом, який, на переконання авторів Стратегії, буде спрямований на удосконалення інститутів суддівської кар'єри та відповідальності суддів, є проходження суддями щорічних онлайн-курсів щодо правил і практик суддівської етики (публікація правил належної практики, ситуацій виникнення конфлікту інтересів або порушення суддівської етики). Очевидно, цей напрямок буде реалізовуватися Національною школою суддів України, зокрема у рамках здійснення періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації. Варто зауважити, що у Концепції національних стандартів суддівської освіти в Україні зазначено, що кожен навчальний курс та програма підготовки суддів загалом має сприяти утвердженню конституційних цінностей поваги до прав людини та громадянина, верховенства права та непорушності принципів суддівської етики, а використання, серед іншого, принципів суддівської етики має бути інтегрованим у зміст кожного навчального курсу. Наведені положення зайвий раз підкреслюють важливість формування та удосконалення вміння судді вибудовувати свою поведінку у відповідності до етичних принципів і стандартів поведінки судді.

Щодо онлайн-формату таких курсів, то у сьогоденних реаліях – це цілком виправдано, тим більше, що Стратегія розвитку суддівської освіти в Україні на 2021-2025 роки¹ передбачає розвиток дистанційного навчання; заохочення та більш широке використання навчальних заходів у режимі реального часу (онлайн), уключаючи запровадження змішаного навчання (поєднання очної та дистанційної форм); створення онлайн каталогу доступних навчальних курсів та створення можливості для їх обрання; розробку стандартизованих вимог та методичних рекомендацій для проведення онлайн тренінгів та семінарів та ін. Таким чином, триває робота над удосконаленням навчальної складової у процесі забезпечення етичних стандартів поведінки судді, до якої також залучені й Вища рада правосуддя, й Рада суддів України, а також міжнародні організації та експерти.

Насамкінець, варто наголосити, що проблематику суддівської етики не варто недооцінювати та залишати на задвірках судової реформи. Гідна поведінка суддів, що відповідає високим етичним стандартам, підвищує суспільну довіру до органів правосуддя, забезпечує неупередженість та незалежність судової влади у цілому.

¹ Стратегія розвитку суддівської освіти в Україні на 2021-2025 роки. URL: http://nsi.gov.ua/files/1608632048%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF_18.12_%D0%9D%D0%9C%D0%A0.pdf (дата звернення 05.10.2021р.)